

Ігор Віталійович ОХРИМЕНКО

доктор економічних наук, професор, професор кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності, Київський кооперативний інститут бізнесу і права

ORCID ID: 0000-0003-3607-870X

E-mail: iv.okhrim@gmail.com

Ірина Анатоліївна ГНАТЕНКО

доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри підприємництва та бізнесу, Київський національний університет технологій та дизайну

ORCID ID: 0000-0002-0254-2466

E-mail: q17208@ukr.net

Тетяна Олексіївна ДЯЧЕНКО

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, Національний транспортний університет

ORCID ID: 0000-0002-3774-2396

E-mail: mart_09@i.ua

Валентина Олександрівна АРТЕМЧУК

старший викладач кафедри менеджменту, Національний транспортний університет

ORCID ID: 0000-0001-7326-1373

E-mail: v.artemchuk@ntu.edu.ua

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: УПРАВЛІНСЬКИЙ ТА МАРКЕТИНГОВИЙ АСПЕКТИ

Охріменко І. В., Гнатенко І. А., Дяченко Т. О., Артемчук В. О. Теоретико-методичні основи розвитку підприємництва в контексті глобалізації: управлінський та маркетинговий аспекти. *Український журнал прикладної економіки*. 2021. Том 6. № 2. С. 23 – 29.

Анотація

Вступ. Стаття присвячена питанням вивчення управлінського та маркетингового аспектів теоретико-методичних основ розвитку підприємництва в контексті глобалізації. На основі дослідження було акцентовано увагу на тому, що в період криз та несприятливого зовнішнього середовища, до найбільшої адаптації та виживання за нестабільних умов здатні підприємства, з прогресивними інноваційними ідеями.

Метою дослідження стало вивчення управлінського та маркетингового аспектів теоретико-методичних основ розвитку підприємництва в контексті глобалізації.

Результати. Доведено необхідність досліджувати парадигму коеволюційних зв'язків інновацій та підприємництва з позицій трансформації економічної теорії. Визначено імпульси зародження феномену підприємництва у світі та в сучасній Україні, які слугували поштовхом для розвитку підприємництва та зумовили зміни традиційної суспільної парадигми підприємництва у науковому світі. Показано, що еволюційні зміни демонструють цільну залежність ефективного розвитку підприємства від інновацій, які є продуцентами позитивних змін підприємницького середовища, двигуном перетворення рутинного або традиційного підприємства на інноваційне та обумовлюють підвищену конкурентоздатність підприємств. Акцентовано увагу на тому, що в період криз та несприятливого зовнішнього середовища, до найбільшої адаптації та виживання за нестабільних умов здатні підприємства, з прогресивними інноваційними ідеями. Проаналізовано принципи відмінності між традиційною формою ведення підприємницької діяльності та інноваційною, на цій основі визначено головні імперативи стратегічного управління інноваційною діяльністю як керованого процесу.

Висновки. Запропоновано визначення інноваційного підприємництва, під яким розуміється креативний, творчий і завжди ризикований вид підприємницької діяльності в умовах нестабільності зовнішнього середовища, що виявляється як складно-логічний процес розширеного економічного відтворення, який здій-

снюється юридичною або фізичною особою і спрямований на реалізацію інноваційних проєктів, новаторських методів організації праці, виробництво принципово нового товару, послуги, технології, причому результатом такої діяльності є отримання прибутку внаслідок комерціалізації і досягнення суспільної корисності.

Ключові слова: управління, маркетинг, система, розвиток, підприємництво, глобалізація.

Ihor OKHRIMENKO

Doctor of Economics, Professor of the Department of Entrepreneurship,
Trade and Exchange Activities, Kyiv Cooperative Institute of Business and Law

Iryna HNATENKO

Doctor of Economics, Associate Professor, Associate Professor of Department of
Entrepreneurship and Business, Kyiv National University of Technologies and Design

Tetiana DIACHENKO

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Management, National Transport
University

Valentina ARTEMCHUK

Senior Lecturer of the Department of Management, National Transport University

**THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FUNDAMENTALS OF ENTREPRENEURSHIP
DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION: MANAGEMENT AND MARKETING
ASPECTS**

Abstract

Introduction. The article is devoted to the study of management and marketing aspects of the theoretical and methodological foundations of entrepreneurship in the context of globalization. Based on the study, it was emphasized that in times of crisis and adverse environment, to the greatest adaptation and survival in unstable conditions are able to enterprises with progressive innovative ideas.

The aim of the study was to study of management and marketing aspects of the theoretical and methodological foundations of entrepreneurship in the context of globalization.

Results. The necessity to study the paradigm of coevolutionary connections between innovation and entrepreneurship from the standpoint of transformation of economic theory is proved. The impulses of the emergence of the phenomenon of entrepreneurship in the world and in modern Ukraine, which served as an impetus for the development of entrepreneurship and led to changes in the traditional social paradigm of entrepreneurship in the scientific world. It is shown that evolutionary changes demonstrate the close dependence of effective business development on innovations, which are producers of positive changes in the business environment, the engine of transformation of routine or traditional entrepreneurship into innovative and cause increased competitiveness of enterprises. Emphasis is placed on the fact that in times of crisis and adverse external environment, enterprises with progressive innovative ideas are capable of the greatest adaptation and survival under unstable conditions. The fundamental differences between the traditional form of business and innovation are analyzed, on this basis the main imperatives of strategic management of innovation as a managed process are determined.

Conclusions. The definition of innovative entrepreneurship is proposed, which means a creative, creative and always risky type of business in an unstable environment, which manifests itself as a complex logical process of expanded economic reproduction, which is carried out by a legal entity or individual and aimed at implementing innovative projects, innovative methods of organization. labor, production of a fundamentally new product, service, technology, and the result of such activities is to make a profit due to commercialization and the achievement of public utility.

Keywords: management, marketing, system, development, entrepreneurship, globalization.

JEL classification: L26; M31

Вступ

Тривалий шлях формування концепцій підприємництва та інновацій у науковому світі, вимагає їх історичного висвітлення у царині економічної теорії, що стане ключем до розуміння сутності, функціональних ознак феномену сучасного підприємництва та визначення пріоритетів його розвитку в умовах інноваційної економіки. Існує необхідність перегляду та переусвідомлення еволюції формування підприємництва в

ISSN 2415-8453. Український журнал прикладної економіки. 2021 рік. Том 6. № 2.

контексті економічної думки, що надасть можливість ідентифікувати значення такого підприємництва в сучасній інноваційній економіці та дозволить у подальшому сформулювати механізми, стратегії або напрями його ефективного розвитку з урахуванням пропозицій провідних вчених, світового досвіду та поточного стану розвитку національної економіки, що і обумовлює актуальність даного дослідження.

Еволюційним першоджерелом, яке слугувало підґрунтям для активного розвитку та розповсюдження інновацій, є зародження основ конкурентного підприємництва, формування якого, за нашим поглядом, дуже схоже з утворенням планетарної біологічної екосистеми. У цьому контексті слід навести наукові погляди основоположника кембриджської школи А. Маршалла, який наголошував на тому, що економічні науки слід вивчати у тісному поєднанні з біологією [1]. Незважаючи на заперечення такого підходу П. Самуельсоном [5], слід визначити, що біологія глибоко проникла в економічну науку, а особливо це показово проявляється в еволюції феномену підприємництва [4, 6, 8].

«Підприємництво» та «інновація» представляють собою діалектичну єдність специфічного виду діяльності господарюючих суб'єктів в економіці інноваційного типу. Ефективне підприємництво в інноваційній економіці – це стратегічно обраний підприємцем тип господарської поведінки, що характеризується підвищеною ризикованістю, непередбаченістю результатів та нестандартністю підприємницьких поглядів за умов швидкозмінного зовнішнього середовища [2, 3, 7, 9, 10]. Наявність інновацій у такому підприємстві – ключ до ефективного втілення даного типу поведінки, використання якого здатне у найліпші способи забезпечити адаптацію підприємства до нестатичного зовнішнього середовища через оновлення та удосконалення методів виробництва і збуту продукції, поліпшення її споживчих характеристик, отримання економічного ефекту від нововведень тощо. Конкурентна підприємницька діяльність виступає як основа інноваційного процесу, що забезпечує дифузії інновацій на усіх рівнях. І, навпаки, інноваційні процеси, що відбуваються в національній економіці вимагають активного розвитку підприємництва в усіх галузях промисловості, різноманітних сферах надання послуг тощо.

Мета та завдання статті

Метою дослідження є вивчення управлінського та маркетингового аспектів теоретико-методичних основ розвитку підприємництва в контексті глобалізації.

Виклад основного матеріалу

Підприємництво доцільно розглядати як особливий вид діяльності підприємця, що постійно еволюціонує в історичному вимірі через процеси зародження нових поглядів відомих вчених, оновлення суспільних відносин, зміну ментальності населення, виникнення різних за розмірами та формами власності підприємств, їх народженні, дозріванні, адаптації та відмиранні. Багато в чому як в біологічній, так і в підприємницькій системі постійно відбуваються ендогенні та екзогенні трансформації або зрушення, які відкривають принципово нові можливості, шляхи подальшого розвитку або спричиняють несподівані виклики для розвитку складної системи. В контексті еволюції підприємництва також відбувається постійна зміна, адаптація та оновлення нестатичного інституціонального середовища [6].

У цьому розумінні, холістичний підхід введений в науковий оборот, повністю трансформується в генезу організаційних та соціально-економічних основ формування парадигми підприємництва, яке подібно біологічній екосистемі відкрито функціонує, віддає та отримує ресурси, взаємодіючи із зовнішнім оточенням як єдине ціле. Важливо зазначити, що саме активна конкуренція ключових акторів системи підприємництва в межах еволюційних векторних потоків зумовила синергію та поєднання зусиль конкуруючих суб'єктів підприємництва у напрямку необхідності розвитку нових знань, нестандартних навиків та ідей, що запустило виникнення інновацій. Водночас, на

відміну від біологічної екосистеми, штучно створена система підприємництва має високий ступінь навмисної організації, яка через антропогенні чинники впливу (зазвичай під впливом дій стейкхолдерів підприємництва) задає координацію, мобілізацію або адаптацію зазначеної системи.

Отже, підхід до наукового розуміння підприємництва з позицій історично-еволюційного підходу, цілком узгоджується з детальним розглядом феномену сучасного підприємництва в структурі інноваційної економіки, що показує, яким чином суспільна ментальність, конкуренція, логіка ведення господарської діяльності, зміна економіко-політичних систем утворили та започаткували складну матерію підприємницького середовища, в якому історично зародився процес залучення нововведень та інновацій в суспільне життя. У цьому розумінні простежується діалектичний зв'язок підприємництва та інновацій, які доповнюючи одне одного ефективно функціонують в контексті будь-якого конкуруючого середовища в сучасному світі [5].

Вважаємо, що феномен еволюції підприємництва доцільно розглядати з позицій: територіального формування та розповсюдження підприємництва (локальний, регіональний, державний, національний чи глобальний рівні);

активності реалізації існуючих взаємозалежних потоків у суспільстві (знань, ментальних цінностей, інформації, ресурсів та потенціалу);

домінування та глибини розповсюдження наукових поглядів економічних шкіл, теорій державного управління, що визначали пріоритети розвитку підприємництва за певного типу економічної системи;

типу та ступеню відкритості економічної системи (традиційна, ринкова, командно-адміністративна, змішана тощо).

Дослідження підприємництва у межах традиційної суспільної дійсності, відбувалося під впливом імпульсів та викликів економічної системи, які були притаманні у певний час розвитку суспільства, що визначало необхідність подальших змін існуючих теорій підприємництва. Першопричини таких змін, ґрунтувалися на тому, що під час осмислення феномену підприємництва в межах традиційної суспільної дійсності науковці зіштовхувалися з наростаючими невирішеними проблемами, аномаліями та колізіями, що спричиняло переосмислення досліджуваного явища, здійснення наукових революцій та призводило до зміни старої парадигми на нову (рис. 1).

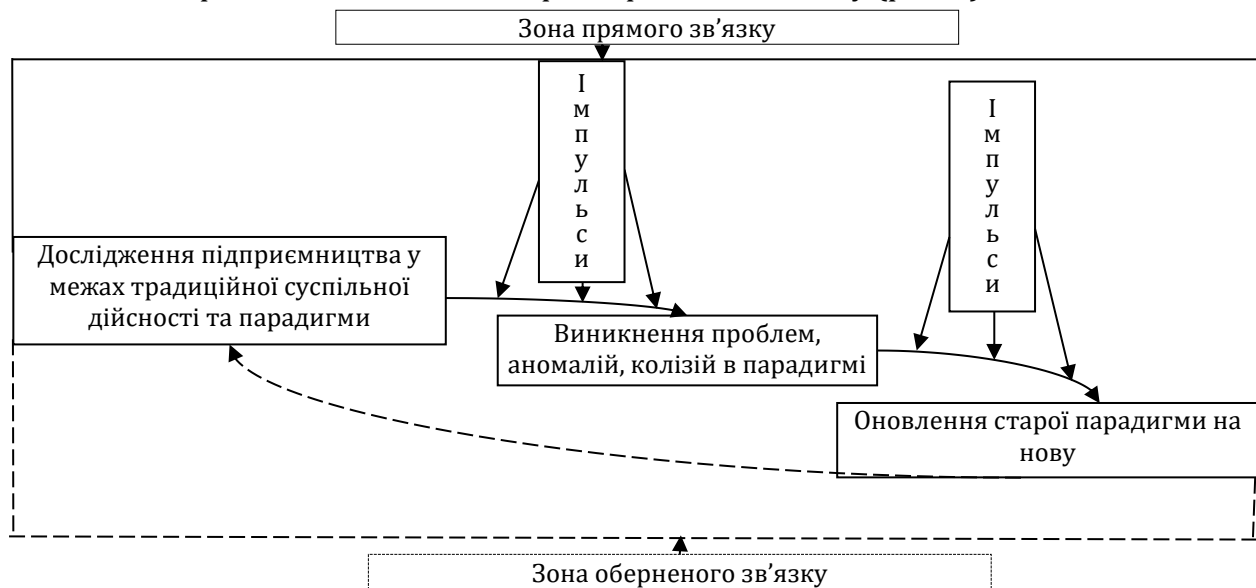

Рис. 1. Еволюційні зміни традиційної парадигми підприємництва у науковому світі

Межі традиційної суспільної дійсності та ведення підприємницької діяльності, які характеризувалися постійним накопиченням, збереженням і трансляцією наукового

знання, порушувалися, коли наставав період зростання складності наукового пізнання під впливом імпульсів. Поява та швидке розповсюдження нових проблем наукового пізнання підприємництва за межі вже сформованого наукового мислення вимагало переосмислення, оновлення інструментарію та засобів дослідження даного феномену.

Незважаючи на те, що еволюцію феномену підприємництва, достатньо розглянуто у наукових працях представників різних економічних шкіл та течій, слід враховувати, що теорія підприємництва перебуває в постійному русі.

З часом обов'язково з'являються нові проблеми, що потребують негайного розв'язання, і тому виникає необхідність у безперервному переосмисленні знань з питань становлення та розвитку підприємництва. Оновлені сучасні доктрини розвитку підприємництва в інноваційній економіці доповнюють старі, розширюють, розвивають, поглиблюють іноді переусвідомлюють їх з урахуванням сьогодення, часто надаючи іншої тональності окремому науковому погляду та по-новому розставляючи акценти, але дуже рідко спростовують їх повністю.

Вичерпне універсальне визначення підприємництва у сучасній науковій думці досі відсутнє. Багато видатних зарубіжних та вітчизняних вчених у своїх дослідженнях аналізували проблематику функціонування підприємництва, визначали його теоретико-методологічні аспекти та понятійні складові, але серед науковців дотепер немає єдиного погляду на його визначення. Це пояснюється тим, що представники різних наук (економісти, менеджери, філософи, соціологи та інші) неоднаково розуміли та інтерпретували його сутність. Стосовно характеристики вітчизняних нормативно-правових джерел, які регулюють дану категорію, слід зауважити, що займатися підприємницькою діяльністю, яка не заборонена законодавством – це конституційне право громадян (ст. 42 Конституції України). Відповідно ст. 42 Господарського кодексу України під підприємництвом, розуміється: самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. Таке законодавче визначення підприємництва значно зменшує та мінімізує його полісемію у наукових джерелах. Однак перш ніж таке визначення сформулювалося у законодавстві України, воно пройшло певний історичний етап свого становлення.

Унікаючи фрагментарності розгляду феномену підприємництва, виділимо сукупність концепцій в межах яких доцільно аналізувати сутність та еволюцію підприємництва у світі (зародження і формування якого відбувалося у контексті розвитку економічної думки). Серед таких концепцій необхідно виділити такі, що досліджували підприємництво в межах: хронологічного осмислення підприємництва з використанням так званих хвиль (напрямок) його розвитку; функціонального та міждисциплінарних підходів тощо.

Генезу формування феномену підприємництва дозволяють простежити теорії наукових хвиль (напрямок) вивчення розвитку підприємництва. Ці хвилі відображаються сплесками інтересу вчених до різних аспектів проблеми господарювання, які характеризують тенденцію двох глобальних етапів розвитку теорії підприємництва, зв'язаних з поступовим формуванням наукової картини світу і виникненням синергетики як теорії самоорганізації. Відомі представники економічних шкіл (французької, англійської, американської, німецької, австрійської тощо, окремі з яких), сповідували свою філософію дослідження підприємництва, яка або еволюціонувала та знаходила своїх прибічників у майбутньому, або частково чи повністю була визнана безперспективною.

Першу хвилю усвідомлення феномену підприємництва необхідно відносити до періоду наукових досліджень Р. Кантільйона, який уперше ввів у науковий оборот термін «підприємець», використавши його у своїй праці. Проте, за нашим баченням, зародження поглядів на підприємництво, появу найпримітивніших його форм і видів,

можна, було спостерігати у далекому минулому (ще у період до нашої ери) внаслідок еволюційного переплетення географічних, природних, економічних і політичних чинників, які змушували наших пращурів виживати та пристосовуватися до умов того часу. І, хоча підприємництво у давні часи, ще не стало самостійним предметом та галуззю наукових досліджень, однак характерні риси ведення підприємницької діяльності у минулі часи, засвідчили історичний відлік запуску сучасного підприємництва. Акцентуємо увагу на тому, що важко, а точніше неможливо, достеменно визначити, скільки років або століть існує на нашій планеті підприємництво. Напевно, з тих самих часів, коли власний видобуток первісної людини не зараховувався у «загальний котел», а обмінювався на еквівалентну кількість зброї чи знарядь виробництва (історична поява примітивних форм обміну у первісному світі). Як зауважив В. Черняк: слід визнати той факт, що обмін продуктів харчування у первісному суспільстві на знаряддя праці можливо вважати першими підприємницькими угодами. А виготовлення примітивної зброї – зародком інноваційної діяльності [2]. Тобто ще з давніх часів підприємництво зумовлює прогресивний розвиток людства (у сегментарному сполученні з іншими видами діяльності), започатковує зміну економічних систем, сприяє ефективному розподілу обмежених ресурсів, рухає інновації, технології, науку, покращує умови життя населення. Переплетіння підприємництва та нововведень можна спостерігати на прикладі давніх подій – виготовлення кам'яної зброї, колеса, масляної лампи, гарпуна, першої монети і таке інше, що, беззаперечно, можна вважати новаціями, які були впроваджені нашими пращурами у суспільне життя. Потім винайдені знаряддя праці обмінювалися на товари першої необхідності, що заклало основу підприємницьких відносин.

Подальші висновки з цього приводу наводять на думку необхідності комплексного погляду на інновації в системі національної економіки та закладають фундаментальні погляди на необхідність врахування синергії інноваційної діяльності на усіх рівнях. На макрорівень дослідження інновацій виводить М. Кондратьєв, з відомою у науковому світі та одночасно найбільш дискусійною і по цей час теорією «довгих хвиль». Це ідея заснована на дослідженнях причин виникнення нововведень у суспільно-економічному житті, які слугували першопричинами відхилення технологічних укладів відносно початкового рівноважного стану економічної системи [8].

Таким чином, інноваційне підприємництво – креативний, творчий і завжди ризикований вид підприємницької діяльності в умовах нестабільності зовнішнього середовища, що виявляється як складно-логічний процес розширеного економічного відтворення, який здійснюється юридичною або фізичною особою і спрямований на реалізацію інноваційних проектів, новаторських методів організації праці, виробництво принципово нового товару, послуги, технології, причому результатом такої діяльності є отримання прибутку внаслідок комерціалізації і досягнення суспільної корисності.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Доведено необхідність досліджувати парадигму коеволуційних зв'язків інновацій та підприємництва з позицій трансформації економічної теорії. Визначено імпульси зародження феномену підприємництва у світі та в сучасній Україні, які слугували поштовхом для розвитку підприємництва та зумовили зміни традиційної суспільної парадигми підприємництва у науковому світі.

Показано, що еволюційні зміни демонструють щільну залежність ефективного розвитку підприємництва від інновацій, які є продуцентами позитивних змін підприємницького середовища, двигуном перетворення рутинного або традиційного підприємства на інноваційне та обумовлюють підвищену конкурентоздатність підприємств.

Акцентовано увагу на тому, що в період криз та несприятливого зовнішнього середовища, до найбільшої адаптації та виживання за нестабільних умов здатні підприємства, з прогресивними інноваційними ідеями. Проаналізовано принципіві

відмінності між традиційною формою ведення підприємницької діяльності та інноваційною, на цій основі визначено головні імперативи стратегічного управління інноваційною діяльністю як керованого процесу.

Список літератури

1. Ареф'єв С. О. Концептуальний підхід формування адаптивного управління на підприємстві. *Вісник КНУТД*. Випуск 6. 2018. С. 372-376.
2. Гнатенко І. А. Визначення інновацій як інструментарію національного підприємництва. *Науковий вісник Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Серія «Економіка»*. 2018. Т. 23. Вип. 5 (70). С. 38-42.
3. Гнатенко І. Вплив національного інноваційного підприємництва на сталий розвиток ринку праці. *Вісник Херсонського державного університету*. 2018. № 32. С. 69-72.
4. Гнатенко І. А. Методологічні основи інституціонального аналізу національної системи інноваційного підприємництва. *Науковий журнал «Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії»*. 2018. № 6 (18). С. 70-74.
5. Лояк Л. М. Роль інновацій у розвитку малого підприємництва. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2016. Вип. 1. С. 110-114.
6. Brockova K., Rossokha V., Chaban V., Zos-Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. Economic mechanism of optimizing the innovation investment program of the development of agro-industrial production. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2021. Vol. 43. No. 1. P. 129-135.
7. Guo D., Guo Y. Government-subsidized R & D and firm innovation: evidence from China. *Research Policy*. 2016. № 45(6). P. 1129-1144.
8. Kozhukhivska R., Parubok N., Petrenko N., Podzihun S., Udovenko I. Methods of assessment of efficiency of creating regional innovative clusters for dynamic development of economics. *Investment Management and Financial Innovations*. 2017. №14 (3). P. 302-312.
9. Swanson L. Entrepreneurship and Innovation Toolkit. Saskatoon: *University of Saskatchewan*. 2017. 158 p.
10. Zos-Kior M., Hnatenko I., Isai O., Shtuler I., Samborskyi O., Rubezhanska V. Management of Efficiency of the Energy and Resource Saving Innovative Projects at the Processing Enterprises. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2020. Vol.42. No.4. P. 504-515.

References

1. Arefiev, S.O. (2018). "Conceptual approach to the formation of adaptive management in the enterprise", *Visnyk KNUVD*, vol. 6, pp. 372-376.
2. Hnatenko, I. (2018). "Definition of innovations as tools of national entrepreneurship". *Naukovyy visnyk Odes'koho natsional'noho universytetu imeni I. I. Mechnykova. Seriya «Ekonomika»*. vol. 23, 5 (70). pp. 38-42.
3. Hnatenko, I. (2018). "The Impact of National Innovative Entrepreneurship on Sustainable Development of the Labor Market", *Visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu-Bulletin of the Kherson State University*, vol. 32, pp. 69-72.
4. Hnatenko, I. (2018). "Methodological bases of institutional analysis of the national system of innovative entrepreneurship", *Ekonomichnyy visnyk Zaporiz'koi derzhavnoi inzhenernoi akademiji-Economic Bulletin of Zaporizhzhya State Engineering Academy*, vol. 6(18), pp. 70-74.
5. Loyak, L.M. (2016). "The role of innovation in the development of small business". *Sotsial'no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrayiny*. vol. 1. pp. 110-114.
6. Brockova, K., Rossokha, V., Chaban, V., Zos-Kior, M., Hnatenko, I., Rubezhanska, V. (2021). Economic mechanism of optimizing the innovation investment program of the development of agro-industrial production, *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, vol. 43.1, pp. 129-135.
7. Guo, D., Guo, Y. (2016). Government-subsidized R & D and firm innovation: evidence from China, *Research Policy*, vol. 45(6), pp. 1129-1144.
8. Kozhukhivska, R., Parubok, N., Petrenko, N., Podzihun, S., Udovenko, I. (2017). Methods of assessment of efficiency of creating regional innovative clusters for dynamic development of economics, *Investment Management and Financial Innovations*, vol. 14 (3), pp. 302-312.
9. Swanson, L. (2017). Entrepreneurship and Innovation Toolkit. Saskatoon: *University of Saskatchewan*. 158 p.
10. Zos-Kior, M., Hnatenko, I., Isai, O., Shtuler, I., Samborskyi, O., Rubezhanska, V. (2020). Management of Efficiency of the Energy and Resource Saving Innovative Projects at the Processing Enterprises, *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, vol. 42.4, pp. 504-515.

Стаття надійшла до редакції 25.04.2021 р.